

ZUZANA POLÁČKOVÁ

Sčítanie ľudu z roku 1931 v I. ČSR – analýza pojmu národ, národnosť a materinská reč

Na Slovensku, v štáte, ktorý je domovom viacerých národností, sa od roku 2001 v sčítaní obyvateľstva dôsledne rozlišuje medzi kategóriami štátna príslušnosť a národnosť.¹ Pre príslušnosť k danej národnosti sa pri sčítaní obyvateľstva pred desiatimi rokmi jednotlivec – štátny občan mohol slobodne rozhodnúť. Pri rozhodovaní sa pre určitú národnosť je teda od roku 2001 v SR rozhodujúce predovšetkým subjektívne kritérium. Absencia kontrolného mechanizmu v podobe dôslednejšieho uplatnenia objektívneho kritéria pri sčítaní obyvateľstva má negatívny dosah na spolužitie majority a minority tak na miestnej, ako aj na celoštátnej úrovni.² Diskusia o tom, aké kritériá použiť pri sčítaní obyvateľstva na presné zistenie národnostného rozvrstvenia v danom štáte, nepredstavuje v tomto geopolitickom priestore žiadne novum. V strednej Európe sa o pojme národnosť, etnická menšina, o jej definícii, a predovšetkým o tom, aké sú kritériá zaradenia sa do nej, intenzívne diskutuje už od konca 19. storočia.³

Prístup založený na individuálnom rozhodnutí jednotlivca prihlásiť sa k určitej národnosti, resp. etnicite má na Slovensku zaujímavé historické pozadie. Sčítania obyvateľstva na Slovensku počas celého 20. storočia a v 21. storočí dokumentujú dôležitosť národnostného problému,

¹ Zisťovanie etnickej príslušnosti bolo jedným z primárnych zámerov sčítania obyvateľstva v SR v roku 2001. Odvíjalo sa z neho financovanie kultúrnych a školských zariadení menšín.

² Sčítanie obyvateľstva v roku 1990, v ktorom bolo SR ešte súčasťou ČSR, neobsahovalo možnosť prihlásiť sa k národnosti. V roku 1991 na sčítacom lístku boli uvedené tieto národnosti: slovenská, maďarská, rómska, česká, rusínska a ukrajinská a iné. Subjektívne kritérium bez dodatočného overenia objektívnych znakov príslušnosti k etnickej skupine sa ukázalo ako nedostatočné najmä v prípade Rómov. Zo sčítania z roku 2001 vyplýva, že v SR ich je cca 92 000, zatiaľ čo podľa odhadov neštátnych organizácií je v SR 220 000 až 400 000 Rómov.

³ Pojmu menšina, v zmysle národnostná menšina (v nemčine Volkstamm, Nationalität), sa v Rakúsko-Uhorsku venovala veľká pozornosť už v 19. storočí. Boli to predovšetkým známi ideológovia a teoretici sociálno-demokratického hnutia Otto Bauer a Karl Renner, ktorí chápali formulovanie menšinových práv na základe personálnej autonómie. Personálna autonómia nemala fungovať na teritoriálnom princípe, teda vyčlenení hraníc a územia, na ktorom by mala menšina pôsobiť, ale spočívala vo vytvorení inštitúcií, ktoré mali zastupovať a chrániť kultúrne záujmy menšiny od lokálnej až po celoštátnu úroveň. Súčasne pokladali za legitímne pre jednotlivca slobodne sa prihlásiť a zvoliť si menšinu. V ich definícii boli teda zastúpené tak objektívne, ako aj subjektívne kritériá pojmu menšina. Emil Stodola, právnik slovenského pôvodu, patril k významným osobnostiam verejného života tak v monarchii, ako aj počas temer celej existencie I. ČSR, ktoré sa venovali vzťahu majority a minority. Aktívne prispieval k diskusi o právach menšín. Predbehol svoju dobu a niektoré jeho konštatovania a závery sú až dodnes vysoko aktuálne, predovšetkým jeho formulácie týkajúce sa vzťahu národného a občianskeho.

ktorý bol a je určujúcim činiteľom tak počas spoločnej existencie v I. ČSR, ako aj v samostatnej Slovenskej republike po roku 1992.

Prvý pokus o nezávislé a demokratické sčítanie obyvateľstva sa na Slovensku uskutočnil v roku 1919. Bol súčasťou zložitého procesu konsolidácie nového Československa, jedného z nástupníckych štátov na bývalom území Rakúsko-Uhorska. Československá republika, ktorá vznikla v roku 1918 a ktorej súčasťou sa stalo aj Slovensko, bola od začiatku svojej existencie konfrontovaná s problémom unifikácie legislatívy, štátnej a verejnej správy českých a slovenských častí nového štátu.⁴ Dôvodom na provizórne sčítanie obyvateľstva v roku 1919 bol predovšetkým výskum národnostného zloženia obyvateľstva a jeho komparácia so štatistikou z roku 1910 v Uhorsku. Výsledky výskumu boli zároveň aj podkladom pre rokovania na mierovej konferencii v roku 1919 a 1920, na základe ktorých mala byť stanovená hranica s Maďarskom a v prípade českých zemí s Rakúskom. Národnosť sa určovala na základe materinskej reči. V tejto súvislosti bol problematický paragraf 31, podľa ktorého sa zisťovala národnosť. Už v tom čase bol predmetom zaujímavých diskusií o kritériách príslušnosti k národnosti. Predbežné výsledky hlasovania neboli zverejnené.⁵

Prvé riadne sčítanie obyvateľstva v Československu sa uskutočnilo v roku 1921. Národnostná príslušnosť bola určovaná na základe materinskej, resp. *obcovacej* reči.⁶

Sčítaním obyvateľstva bol poverený Štátny úrad štatistický, ktorý vznikol v roku 1919 na základe zákona číslo 49 z 28. januára 1919 o organizácii štatistickej služby, prijatého Revolučným národným zhromaždením. Štatistický úrad sa v období medzi dvoma vojnami úspešne rozvíjal aj vďaka tomu, že temer polovica jeho personálnej kapacity sa venovala vedeckej a výskumnej činnosti.⁷ V neposlednom rade sa na tejto skutočnosti podpísalo aj to, že na čele štatistického úradu v medzivojnovom Československu stáli významné osobnosti s vynikajúcim vzdelaním. Všetci z nich získali vzdelanie v rakúskej časti bývalej monarchie. Patrili medzi elitných rakúskych úradníkov a svoje skúsenosti a vedomosti odovzdali novovzniknutej ČSR.⁸

Archívny dokument z roku 1930, zaoberajúci sa kategóriami národ, národnosť a materinská

⁴ Bližšie pozri Šuchová, X.: *Problémy organizácie politickej správy na Slovensku v predmníchovskej republike*. In: Zemko, M., Bystrický, V. (eds.): *Slovensko v Československu 1918 – 1939*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2004, str. 95 – 122.

⁵ Pod národnosťou sa rozumelo: „...u osôb dospelých (starších ako ako 14 rokov) a duševne zdravých národnopolitické presvedčenie jednotlivcov podľa kmeňovej príslušnosti k určitému národnému celku, alebo národu. Národnosť môže byť len jedna. Pri tom rozhodujúcou je len vôľa popisovaného a jeho údaj je bezpodmienečne správny, ledaže by sa ukázalo, že bol učiný len na nátlak iných, už kohokoľvek. Podozrenie nátlaku je tu zvlášť tenkrát pravdepodobné, ak sa prihlasuje niekto k národnosti, ktorej reč vôbec nezná a treba prípady tieto presne vyšetriť a presvedčiť sa o naprosto voľnom rozhodnutí popisovaného.“ Cit. podľa Krajčovičová, N.: Dva ťaživé problémy Úradu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska po vzniku prvej ČSR. In: Čaplovič, M., Stanová, M. a kol.: *Slovensko v dejinách 20. storočia*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010, str. 93.

⁶ Krajčovičová, c. d., str. 89 – 103.

⁷ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_cekach_po_roce_1918, stiahnuté dňa 7.6. 2011.

⁸ Prezidentmi štatistického úradu boli osobnosti v nasledujúcom poradí: Prvým bol Dobroslav Krejčí (v r. 1919 – 1920), autor československého zákona o štatistike z roku 1919. František Weyr, právnik európskeho významu a rektor Karlovej Univerzity, bol predsedom štatistického úradu v rokoch 1920 – 1929. Jan Auerhan, ktorý bol predsedom štatistického úradu v kľúčových rokoch 1929 – 1939, zasvätil štúdiu štatistiky celý svoj život a svojou prácou postavil československú štatistiku na svetovú úroveň. Bol presvedčený, že štatistika nie je len rečou čísel, ale vypovedá veľmi živo o stave spoločnosti. Posledným predstaviteľom štatistického úradu bol Antonín Boháč (v r. 1939 – 1941), vynikajúci demograf a štatistik, autor Národnostnej mapy Československej republiky. Bližšie pozri http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_cekach_po_roce_1918, stiahnuté 7. 6. 2011.

reč, ktorý sme sa rozhodli uverejniť, je výsledkom zložitých rokovaní a diskusií medzi odborníkmi štatistického úradu v období I. ČSR,⁹ ktoré boli zamerané na národnostnú problematiku vo vzťahu k sčítaniu obyvateľstva. Súčasne je tento dokument aj kritickou reflexiou predchádzajúcich dvoch sčítaní obyvateľstva v ČSR v rokoch 1919 a 1921, zameraných na zistenie národnostného zloženia obyvateľstva. V čase skoncipovania tohto závažného dokumentu stál ne čele štatistického úradu Jan Auerhan. Vo svojom pracovnom úsilí sa zameriaval nielen na sčítanie obyvateľstva v ČSR, ale veľká časť jeho vedeckej tvorby je venovaná aj českým a slovenským krajanom v zahraničí. V tomto kontexte sa sústredil na analýzu konceptov národa, patriotizmu, etnickej menšiny a materinskej reči. S odstupom temer osemdesiatich rokov môžeme jeho chápanie národa a vlastenectva, ako aj zdôrazňovanie občianskeho princípu charakterizovať nielen ako moderné a pokrokové, ale vo všeobecnosti aj ako vymykajúce sa dobovým predstavám v Československu. Známe sú jeho polemiky s ostatnými vedúcimi predstaviteľmi štatistického úradu. Auerhan v tom čase predstavoval akúsi zlatú strednú cestu medzi vyhranenými objektivistami (A. Boháč) a subjektivistami (D. Krejčí), ktorí sa snažili vo veľkých sporoch o chápanie príslušnosti k národnosti uplatniť buď len materinský jazyk, alebo len slobodnú voľbu jednotlivca. Po dlhých debatách sa síce podarilo dospieť k dohode, ale v podstate sa zotrvalo na rečovom stanovisku ako určujúcom kritériu (a kontrolnom mechanizme) na stanovenie národnostnej príslušnosti.¹⁰ V tomto zmysle sa dokument detailne zaoberá vzťahom jazykového zákona z roku 1920 a jeho vykonávacími nariadeniami z roku 1926 k sčítaniu obyvateľstva – zistením naplnenia 20 % kvóra, tzv. *proportion considérable*, ktoré bolo dôležité pre financovanie kultúrnych a školských zariadení pre menšiny, ako aj z hľadiska práva menším používať vlastný jazyk v úradnom styku. Výnimku tvorila židovská národnosť, keďže len málo občanov ČSR hlásiacich sa k židovskej národnosti ovládalo hebrejčinu alebo jidiš. Experti v tomto prípade často používali argument, že židovskú menšinu možno porovnať s Írmi, ktorí sú tiež samostatným národom, ale mnohí z nich írsky jazyk už neovládajú. Takisto sa v tom čase argumentovalo ideami sionistického národného hnutia. Dokument venuje židovskej národnosti viacero odsekov a polemizuje s petíciami československých štátnych príslušníkov nemeckej národnosti, ako aj expertov z Nemecka, ktorí pokladali židovskú národnosť za umelú konštrukciu slúžiacu na zníženie počtu občanov ČSR hlásiacich sa k nemeckej alebo maďarskej národnosti.

Dokument zdôvodňuje, prečo jazykový zákon stotožnil národnostnú a jazykovú príslušnosť. Podľa Auerhanových argumentov vychádzal takýto prístup z národnooslobodzovacích hnutí českého a slovenského národa v 19. storočí, ktoré boli založené na stotožnení jazyka a národa. Podľa Boháča takýto postoj zákonodarcov vychádzal zo skutočnosti, že v čase, keď sa koncipovala ústavná listina I. ČSR, neboli pojmy národ, národnosť presne vymedzené. Záujmom štátnej správy podľa neho bolo, aby jej výsledky sčítania obyvateľstva poskytli presný návod, v akom jazyku má byť stanovený úradný styk na území, kde žijú viaceré národnosti, a koľko financií je potrebné vymedziť na kultúru a vzdelanie národností. Na záver sa autori dokumentu sústredili aj na sociálny a ekonomický dosah na národnosti v závislosti od uprednostnenia subjektívnych alebo objektívnych kritérií pri sčítaní obyvateľstva.

⁹ Národní archiv ČR, fond PMR, kart. 3285, Státní Úřad Statistický, číslo spisu 1649, v Praze 7. dubna 1930 Předsednictvu ministerské rady za předsedu SÚS Antonín Boháč.

¹⁰ K presadeniu rečového chápania národnosti prispelo aj rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu, že „jazyková príslušnosť“ a „národná príslušnosť“ sú synonymá. Bližšie pozri str. 85.

Publikovaný dokument je dokladom dôležitosti vyváženej aplikácie subjektívnych a objektívnych kritérií kategorizácie národností pri sčítaní obyvateľstva v mnohonárodnostnom štáte. Počas existencie I. ČSR bol závažným príspevkom do diskusie o spolunažívaní viacerých národností v parlamentnej demokracii. Z tohto aspektu by tento dokument mohol slúžiť ako dôležitý prameň poznatkov pre demografickú a štatistickú vedu na Slovensku v 21. storočí.

(Za láskavé dovoľenie publikovať nasledujúci dokument redakcia ďakuje Národnému archívu ČR.)

STÁTNÍ ÚŘAD STATISTICKÝ

Číslo

1649/10-30

V PRAZE, dne 7. dubna 1930.

Při odpovědi račte uvést toto číslo.

Věc: Sčítání lidu 1930 -
definice národnosti.K tamnímu čís. 3253 ze dne 3./3. 1930.
30

Přílohy:

Předsednictvu ministerské rady

v

P r a z e .

Přípisem shora citovaným zaslalo předsednictvo ministerské rady zdejšímu úřadu rozklad Národní rady československé ze dne 18. února 1930 č. A.699/24, který se týká zjišťování národnosti při příštím sčítání lidu, jež se má konati 1. prosince t.r., vyžádalo si vyjádření o obsahu tohoto podání. Vyhovující této žádosti, poznamenáváme předem, že náležitý rozbor podání Národní rady československé vyžaduje, abychom vyložili celý problém a neomezovali se jen na ty otázky, jež jsou v podání onom obsaženy.

I. Zákonná ustanovení.

Aby bylo možno náležitě objasniti problém, co má býti předmětem sčítání, resp. jak má býti při sčítání lidu zjištěna národní příslušnost obyvatelů, jest třeba nejprve si všimnouti ustanovení

-2-

zákonných.

a/ Zákonem není nikde ustanoveno, co má být
předmětem sčítání. Zákon o sčítání lidu ze dne
 17. března 1927 č. 47 Sb.z. a n. ponechává v § 2.
 vládě, aby určila nařízením skutečnosti, které mají
 být při sčítání lidu zjišťovány a jak má být
 toto sčítání prováděno.

b/ Zákon nikde nevymezuje pojmy národa neb
 národnosti ani jednotlivých druhů jazyka / mateř-
 ského, rodinného, obcovacího atd./. Ve zprávě ústav-
 ního výboru k ústavní listině Československé re-
 publiky se praví výslovně: " Ústavní listina nevy-
 počítává národních menšin, neboť bývalo by jí pak
 řešiti otázky i vědecky sporné. Vždyť sám pojem
 národa není dosud přesně definován."

c/ Nejistota, co jest obsahem pojmů sobě
 blízkých: "národ", "národnost", "rasa" a jaký jest
 vztah mezi národem a jazykem, se projevuje především
v ústavní listině. Není z ní zejména patrné, zdali
 zákonodárce ztotožnil pojem "národní menšiny" s
 pojmem "jazykové menšiny" či nikoliv. V § 130. se
 praví, že všichni státní občané jsou si před zákonem
 plně rovni "nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, ja-
 zyka nebo náboženství", a v § 132 jest obsaženo
 ustanovení o zabezpečení přiměřeného podílu z ve-
 řejných fondů menšinám ve městech a okresích, v
 nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů
 československých náležejících k menšinám náboženským,

-3-

národním a jazykovým. To by nasvědčovalo tomu, že zákonodárce činí rozdíl mezi příslušností národní a jazykovou, avšak do nadpisu hlavy šesté "ochrana menšin národních, náboženských a rasových" není pojato také slovo "jazykových", asi proto, že menšinou národní se zámělně zákonodárci již vyjádřen pojem menšiny jazykové. Zpráva ústavního výboru vzhledem k obratu "bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství" praví, že ústavní listina ponechává každému, aby se rozhodl, v čem znak národnosti spatřuje, a podle toho se svobodně rozhodl. Zpravodaj měl však při tom na zřeteli jen Židy, o nichž jest mu sporno, jsou-li národem. Jinak ve zprávě se jen odmítá užívání pojmu "menšina národnostní", místo "menšina národní"; odůvodňuje se to tím, že národové dřívějšího Uherska velmi trpce pocítovali, že jim byla upírána kvalita národů a že byli stlačováni na pouhé národnosti.

d/ Táž pochybnost, jak zákonodárce rozumí pojmu "menšiny národní" a "menšiny jazykové", vzniká při studiu jazykového zákona ze dne 29. února 1920 č. 122 Sb.z. a n. V úvodě k ustanovením §2. jest použito obratu: "O národních a jazykových menšinách platí tato ustanovení", který by nasvědčoval tomu, že pojmy tyto nepovažuje zákonodárce za synonymní. V § tom se určuje, že soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost se vztahuje na soudní okres, v němž obývá alespoň 20 % státních občanů téhož, však jiného

-4-

jazyka než československého, jsou povinny přijímatí od příslušníků jazyka této menšiny /t.j. jazykové menšiny/ podání v témž jazyku; v odstavci následujícím nemluví se však již o jazykové menšině, nýbrž o menšině národní a v odstavci posledním téhož paragrafu se praví výslovně, že "v okresích s národní menšinou podle odst. 2", jest použítí..... také "jazyka národní menšiny".

Tomuto ustanovení nelze rozuměti jinak, než že zákon ztotožnil pojem menšiny národní a menšiny jazykové. V tomto smyslu učinil také rozhodnutí nejvyšší správní soud, jenž, zamítaje stížnost z bohumínského okresu, ve svém nálezu ze dne 7. ledna 1925 č. 109. vyslovil se mimo jiné takto: " Již z toho jest patrné, že jazykový zákon "příslušnost jazykovou" a "příslušnost k národnosti" pojímá jako kategorii totožnou a oba výrazy jako výrazy synonymní". Při posuzování otázky, co má býti při sčítání lidu předmětem zjišťování, jest toto důležité rozhodnutí míti na paměti.

e/ Pro sčítání lidu důležité ustanovení jest obsaženo v 2. odstavci §2. jazykového zákona, v němž se praví:

" Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 % státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímatí od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto

podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání".

Jazykový zákon předpokládá, že soupisem lidu bude zjištěno, v kterých okresích "obývá alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého". Poněvadž však procentuální podíl takových občanů nelze učíti jinak než zjištěním jazyka všech obyvatelů aneb alespoň všech státních občanů, předpokládá jazykový zákon, že při sčítání lidu bude zjišťován jazyk obyvatelstva.

f/ Zmínku o výsledcích posledního sčítání lidu nacházíme také v § 2. zákona o veřejných knihovnách obecních z 22. července 1919 č. 430 Sb.z.a n, kde se praví: " V politických obcích s národnostními menšinami budiž zřízena i pro menšinu knihovna zvláštní nebo zvláštní oddělení knihovny všeobecné, když tyto menšiny vykazují aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, pokud se týče, když v obcích těch je veřejná menšinová škola. Pro menšiny, nevyhovující těmto podmínkám, ale dosahující aspoň 10 % všeho obyvatelstva, budiž zřízena vždy pro několik obcí knihovna společná, s poměrným příspěvkem každé zúčastněné obce.

Tento zákon předpokládá tedy, že sčítáním lidu budou zjištěny menšiny národnostní.

g/ Jiných zákonných předpisů, jež by bylo možno vztáhnouti na sčítání lidu, není. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu, kterým se uvozuje ústavní listina, upozorňuje však, že "židé Československé republiky nejsou nuceni přiznávat se při sčítání

-6-

lidu, volbách a jiných politických a úředních úkonech... k jiné etnické národnostní menšině než židovské, nehledě k tomu, jaké obcovací řeči užívají"; tutéž myšlenku přejímá také zpráva ústavního výboru k ústavní listině.

Jest patrné, že slib důvodové zprávy k ústavní listině, že židé budou moci přiznávat se k židovské národnosti bez ohledu na svůj jazyk, jest v rozporu s jazykovým zákonem, který ztotožnil příslušnost národní a jazykovou. Jest to důsledek toho, že v době, kdy tvořena byla ústava a jazykový zákon i jiné zákony, nebylo u nás jasno, co jest národ a národnost a jaký jest vztah mezi národem, resp. národností a jazykem. V jazykovém zákoně pronikl názor, který od obrozenské doby jest u nás nejběžnější, že jazyk jest základním diferencujícím znakem národním. Dal mu výraz na př. Havlíček, jenž napsal v "Pražských Novinách" z r. 1846: "Pokud jazyk veškerého národa trvá, potud nepřestává býti národem. Jazyk jest rodokmen národů. Kdo jazyk některý za svůj vlastní uznává, ten patří témuž národu".

Toto ztotožnění národnosti s jazykem se však nehodí v našich zemích zejména na židy, kteří přes ztrátu jazyka nesplynuli s okolím a udrželi si vědomí národní odlišnosti, jež bylo posíleno v poslední době zejména hnutím sionistickým; proto také důvodová zpráva k ústavní listině praví, že židé při sčítání lidu nemají býti nuceni hlásiti se k národu, jehož jazykem mluví.

II. Národnost při sčítání ľidu.

Sčítání ľidu jest vázáno jasným předpisem jazykového zákona, že práva menšinových jazyků se vyměřují podle toho, jaké procento státních občanů jiného jazyka než československého v soudním okrese obývajících bylo zjištěno posledním soupisem ľidu.

K tomuto předpisu jazykového zákona nezaujímá rozklad Národní rady československé žádného stanoviska. Národní rada předpokládá pouze jako samozřejmou věc, že účelem sčítání jest zjišťovati vedle jiných věcí také národnost obyvatelstva, píšíc: "Veřejnost žádá odpověď na otázku, jaké jest národnostní složení Československé republiky a provází tuto otázku zájmem, který ještě více zdůrazňovati považujeme za zbytečné". Ve skutečnost však předpoklad Národní rady, že má býti zjišťována národnost, není tak samozřejmým, jak se domnívá; bylo by třeba teprve prokázati, proč na zjištění národnosti jest ve veřejnosti větší zájem než na zjištění jazyka obyvatelstva.

Ačkoli primérním zájmem státní správy jest, aby jí výsledky sčítání ľidu daly vodítka k určení, v jakém jazyku se má dít styk mezi státními občany a úřady i orgány státní správy i soudy, jest možno přiznati, že zájem veřejnosti i sociálních věd se víc obrací k národu a národnosti než k jazyku; vždyť národní idea stala se jednou z hybných dějinných sil od začátku 19. století.

Tím se klade problem národnosti při sčítání ľidu.

-8-

a/ Poznámky zásadní.

Tu pak jest předeslati nejprve tyto zásadní poznámky:

Předmětem statistiky jsou jevy kolektivní, sociální massy, lidské jevy hromadné /"menschliche Massenerscheinungen"/, jak praví na př. největší německý statistik Georg v. Mayr ve své "Statistik und Gesellschaftslehre". Takovými kolektivními jevy, jež má statistika sčítáním lidu osvětliti, jsou také jednotlivé národy: československý, německý, maďarský, polský atd. Národnost jako příslušnost k národu není cílem sčítání lidu - tím může býti toliko národ -, nýbrž může býti jen prostředkem, jak dospěti k hlavnímu cíli: postihnouti národ jako kolektivní jev.

Jest tedy otázka, jakým způsobem lze nejlépe dojíti při sčítání lidu k cíli, postihnouti jednotlivé národy a zjistiti jejich vzájemný poměr ve státě.

b/ Národnost subjektivní.

Nemůže býti zajisté sporu, že tím nejprirozenějším, nejlehčím a nejsnadnějším způsobem zachytiti při sčítání lidu národní kolektiva by bylo, aby každý sčítaný obyvatel sdělil, za člena kterého národa sám sebe považuje, čili jaká jest jeho / subjektivní / národnost, založená na vědomí, citu a vůli souměřitosti k národnímu celku.

K tomuto žádoucímu cíli nelze však dospěti z těchto důvodů:

1. Všichni lidé nemají národního citu a vědomí nebo vůle příslušet k určitému národnímu kolektivu, jsou také lidé bez národního vědomí, citu a vůle, tedy bez /subjektivní/ národnosti, kteří na danou otázku, jaké jsou národnosti, by odpověď ani dát nemohli. V zemích českých pokročilo sice národní uvědomění tak daleko, že Češi a Němci jsou jím celkem dobře od sebe odlišeni, avšak na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jsou ještě celé obce, ano i kraje, kde není určitého národního vědomí a národnost jest pojmem neznámým. I v zemích českých jest jistá část obyvatelstva, která národně není rozhodnuta a přebíhá od jednoho národa k druhému; sem patří zejména také značná část Židů, která i v samotné Praze kolísá mezi národností českou, německou a židovskou a neví dobře, kterého národa členem jest nebo má být.

2. Údaj subjektivní národnosti nelze přezkoušet co do pravdivosti a jest nutno spokojiti se pouhým prohlášením sčítané osoby, za člena kterého národa sama sebe považuje. Logicky vyplývá z pojmu /subjektivní/ národnosti, že její přiznání nemůže být přezkoumáno. Toto pojmání věci jest ve vědeckém světě běžné a pronikl i do práva mezinárodního názor, že přihlášení k národnosti závisí jedině na vůli hlásící se osoby a nemůže být ničím přezkontrolováno; v tomto ohledu jest charakteristický 74. článek německo-polské dohody o Horním Slezsku, v němž se praví: "Příslušnost k národní, jazykové nebo náboženské menšině nesmí být úřady ani přezkoumávána ani popírána". Při sčítání ľudu však musí být všechny údaje, které se zapisují do

-10-

sčítacích /popisných/ archů sčítacími orgány přezkoumá-
vány i co do úplnosti i co do správnosti. Státní správa
se nemůže spokojiti pouhými údaji obyvatelů, neboť
bez jejich přísné kontroly by statistika velmi ztratila
na své ceně, ano při laxní praxi záhy by se stala
bezceňnou. Jak však kontrolovati údaj o národnosti,
když následkem své subjektivnosti jest údajem nekon-
trolovatelným?

3. Při sčítání lidu dály se a dějí se
pokusy míti vliv na výsledky sčítání lidu působením
na lidi slabší vůle a hospodářsky i jinak odvislé.
Dějiny sčítání lidu v bývalém Rakousku poskytují
nespočetné množství dokladů nátlaku na sociálně slabé
a odvislé vrstvy obyvatelstva, zejména v těch místech,
kde správa obcí nebo velký kapitál byly v rukou ně-
meckých. Subjektivnost a tudíž zásadní nekontrolova-
telnost národnosti by však otevřely dvéře dokořán ná-
tlaku všeho druhu: přednost ů domácnosti na služebnictvo,
strávníky, podnájemníky a nocleháře, domácích pánů na
nájemníky, zaměstnavatelů na zaměstnance atd. Poněvadž
československý národ má poměrně více příslušníků ve
vrstvách sociálně slabých a závislých než menšinové
národy německý a maďarský, pocítil by důsledky nátlaku,
snažícího se využítí subjektivnosti pojmu národnosti
ve prospěch národnosti vrstev hospodářsky a mocensky
silnějších, více než národy menšinové, proti bezejm-
nému sociálnímu tlaku, pokud nenabývá forem kollidu-
jících se zákonnými předpisy, stěží by mohly státní
orgány chrániti své sociálně slabé a národně méně
uvědomělé obyvatelstvo.

c/ Národnost zjišťovaná podle objektivních znaků.

Vědomí nesnází spojených se zjišťováním národní příslušnosti podle subjektivní národnosti vedlo k požadavku, aby údaj národní příslušnosti byl kontrolován podle objektivních znaků, resp. faktů, kterými se národnost na venek projevuje; tyto objektivní znaky národnosti jsou pak směrodatné pro zápis národnosti do sčítacích /popisných/ archívů.

Na tomto principu bylo vybudováno naše první sčítání ľudu. Po zamítnutí návrhu, aby byla zjišťována mateřská řeč, bylo většinou jednoho hlasu přijato, aby se sčítala národnost /nikoli podle svobodného přihlášení nýbrž/ na podkladě této definice: " Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk" ; nešlo při tom o subjektivní národnost, neboť v §20. vládního nařízení z 30. října 1920 č. 592 Sb.z. a n. se praví, že "údaje o národnosti musí býti zjištěny se zvláštní svědomitostí a přesně podle pravdy" a v § 10. instrukce pro sčítacího komisaře se ukládá sčítacím komisařům výslovně, že mají zápis o národnosti přezkoumávat, avšak nesmějí při tom vykonávat žádného nátlaku.

Z všeobecně platné normy, že národností se rozumí kmenová příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk, byla však učiněna

-12-

výjimka pro židy, jimž dovoleno přiznávatí národnost židovskou, i když nejsou mateřského jazyka židovského.

Tento principiální základ naší národnostní statistiky byl nepříznivě kritisován odbornými statistickými hruhy německými, z českých kruhů vědeckých pak prof. Rádlem a referent pro sčítání lidu ve zdejším úřadě, doc. dr. Boháč musel v polemice s prof. Rádlem přiznati, že vědecky jest ustanovení o zjišťování národnosti při prvním sčítání lidu neudržitelno. Povážli-
vější ještě nežli tyto teoretické námitky jest to, že při sčítání lidu samotném došlo k četným sporům o národnost v těch případech, kde subjektivní národnost se neshodovala s hlavním vnějším znakem národnosti, mateřským jazykem; četné sporné případy musely pak řešiti politické úřady od nejnižší až po nejvyšší instanci, ano některé případy dostaly se až před nejvyšší správní soud.

Námitky, jež lze činiti sčítání lidu z roku 1921 jsou tyto:

1. Z všeobecné zásady, že národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest z pravidla mateřský jazyk, byla učiněna výjimka pro židy. Jest však nepřipustno a odporuje to zásadám statistiky, aby pro jednu část obyvatelstva byly činěny jiné předpisy než pro druhou. Buď také židé měli se podříditi zásadě, že národnost jest kmenová příslušnost, a pak všichni měli zapisovati národnost židovskou, neboť náleží ke kmeni židovskému, anebo volnost přiznati také jinou národnost než kmenovou příslušnost měla býti dána obyvatelům všem.

2. Nebylo vyhověno požadavku jazykového zákona, neboť tento v § 2. praví výslovně, že soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost se vztahuje na soudní okres, v němž podle posledního soupisu ľudu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, mají od příslušníků jazyka této menšiny přijímati podání v témž jazyku atd. Nejvyšší správní soud rozhodl ovšem, že ve smyslu jazykového zákona jsou jazyková a národní příslušnost pojmy synonymní, tím však není zrušen předpis, že se jazykové právo národních menšin určuje podle toho, zdali v soudním okrese obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého.

3. Ustanovení, že hlavním vnějším znakem jest mateřský jazyk "zpravidla", obsahovalo implicitně zásadu, že jsou také jiné vnější znaky než mateřský jazyk, podle nichž může se určití národní příslušnost. Autorům této věty tanulo asi na mysli, že jsou také národy, které i po ztrátě /úplné nebo částečné/ národního jazyka zachovaly si svoji národní individualitu, jako na př. židé nebo Irčané, kromě těchto případů že mateřský jazyk jest vždy obligatorním vnějším znakem národní příslušnosti. Definice sama mohla se však vyložití i tak, že národní příslušnost jest sice vnějšně určena mateřským jazykem, avšak jen z pravidla, nikoli všeobecně a u každého. Tento výklad přijal za svůj nejvyšší správní soud, který ve svém nálezu ze dne 1. prosince 1924 č. 21.982/23 vyhlásil toto:

" Ani zákon o sčítání ľudu, ani prováděcí nařízení k němu vydané nestanoví pojem národnosti. Národnost lze zajisté definovati jako kmenovou přísluš-

-14-

nost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk. Definice této však nelze v každém případě a bezvýjimečně použít, poněvadž zkušenost ukazuje, že národnost jednotlivců se během času následkem různých vlivů a okolností, zejména vystěhováním do území, převážně obyvateli jiné národnosti obývaného, skutečně změnila tak, že osoby ta podle jejich činnosti, vystupování a chování nelze již čítati k příslušníkům národnosti, kterou původně měly. Jest tudíž v pochybnosti zjistiti národnost podle všech objektivních znaků a nejenom podle původu a výchovy, kteréž momenty^{ne} mohou býti jedinými objektivními znaky pro určení národnosti. Takovými znaky mohou býti též jazyk, kterého osoba užívá v denním styku jako jazyka dorozumívacího, prostředí, ve kterém v době pro zjištění národnosti rozhodné po delší dobu žije, při ženě provdané kmenová příslušnost a obcovací řeč manžela a jiných příslušníků rodiny, způsob výchovy dětí, příslušnost ke spolkům, politické přesvědčení a podobné*.

Také Národní rada československá považuje národnost za pojem víceznačný. Národnost není podle jejího podání pro všechny případy určena jednoznačně ani jazykem mateřským, tím méně pak jazykem jinak formulovaným.

Závisí-li však určení národnosti na několika objektivních znacích, z nichž jednou může býti rozhodující jeden, po druhé druhý a jindy třetí atd., pak národnost určená objektivními znaky se hodí za předmět sčítání ještě méně než národnost subjektivní. Kdyby se mělo setrvati při definici národnosti z roku 1921, muselo by se přesně stanoviti, kdy mateřská řeč

-15-

jest a kdy není rozhodujícím kriteriem, jaká váha přísluší jednotlivým znakům národnosti, jež uvádí nejvyšší správní soud, jako jsou jazyk denního styku, národní prostředí, v němž sčítaná osoba po delší dobu žije, kmenová příslušnost a obcovací řeč druhého z manželů i jiných příslušníků rodiny, způsob výchovy dětí, politické přesvědčení, příslušnost ke spolkům atd. Za nynějšího stavu sociologické vědy není však možno stanovit nějaká pravidla, jak by se měla určovat při sčítání ľudu národní příslušnost, když některé znaky svědčí pro příslušnost k jednomu a jiné k druhému národu. Zjišťování národnosti podle všech jejích objektivních znaků buď by vedlo k tomu, že by směrodatným bylo svobodné prohlášení sčítané osoby, tedy národnost subjektivní, nebo by vznikl u osob vyrůstajících na rozhraní dvou národních kultur takový chaos, že by nejvyšší správní soud byl zaměstnán rozhodováním daleko většího počtu případů, nežli po sčítání z roku 1921.

d/ Národnost určená jazykem.

Vycházejíc od zásady, že 1. všechno obyvatelstvo má býti sčítáno jednotným způsobem, 2. že objektivně národnost má býti zjišťována jen podle jednoho znaku, a to nejdůležitějšího, a 3. že nejdůležitějším vnějším znakem národnosti jest jazyk, přijala většina podvýboru statistické rady pro sčítání ľudu toto poučení:

" Národnost se zapisuje u každého sčítaného obyvatele /československé i cizí státní příslušnosti/ podle jazyka, jemuž se sčítaná osoba nejlépe naučila a jímž nejběžněji mluví; jest to zpravidla jazyk mateřský.

-16-

Za jazyk židovský se považuje kromě hebrejštiny také t.zv. žargon. Není přípustno zapsati více než jednu národnost /mateřskou řeč/. Národnost /mateřská řeč/ dětí, které ještě neumějí mluvit, a osob, které pro tělesnou neb duševní vadu mluvit nemohou, se určuje podle národnosti /mateřské řeč/ rodičů.

Národnost /mateřskou řeč/ jest zapisovati podle pravdivého údaje sčítané osoby. U dětí do 14ti let a u osob neprůčetných rozhoduje údaj rodičů, resp. jejich zákonných zástupců."

Usnesení, že se národnost má zapisovati podle jazyka, jemuž se sčítaná osoba nejlépe naučila a jímž nejběžněji mluví - jest to zpravidla jazyk mateřský - odpovídá přesně § 2. jazykového zákona, jenž ustanovuje, že se podání v jazyku menšin mají podávati a vyřizovati, jestliže v soudním okrese obývá alespoň 20 % státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého; na úřady a soudy obrací se zajisté každý obyvatel v tom jazyku, jímž nejplynněji mluví.

Národní rada namítá:

1. že národnost není určena jen jedním znakem a že jiné vnější znaky národní příslušnosti jsou opomenuty;
2. že znak :jazyk, jemuž se sčítaná osoba nejlépe naučila a jímž nejběžněji mluví, jest málo jasný;
3. že mateřský jazyk jako znak národnosti jest odsunut na vedlejší kolej;
4. že u židů může býti zapsána židovská národnost, jen když mluví hebrejštinou nebo žargonem.

-17-

K tomu poznamenávame:

Ad 1. Námitka, že jest vzat zřetel jen k jednomu znaku národnosti a ostatní jsou opomenuty, jest sice principiálně správná, avšak podle statistických zásad nelze při sčítání ľudu jinak postupovati než držeti se jednoho a to nejdůležitějšího znaku, má-li se zabrániti zmatkům a nedorozuměním; nikdo nepopírá, že nejdůležitějším vnějším znakem národní příslušnosti jest jazyk.

Ad 2. Pojem jazyka, jemuž se sčítanec nejlépe naučil a jímž nejběžněji mluví, není nejasný a není jej možno nahraditi pouze slovem "jímž sčítanec nejlépe mluví". Slovo "nejlépe se naučil" nebo "nejlépe mluví" by se mohlo vykládati také tak, že se tím rozumí /gramaticky/ nejspřávněji se naučil resp. mluví, slovo "nejběžněji" mělo účel čeliti tomuto výkladu a naznačiti, že nikoli gramatická správnost, nýbrž vyjadřovací pohotovost jest rozhodující. Poněvadž však slovo "nejběžněji" by mohlo vésti k výkladu "nejčastěji", doporučovalo by se nahraditi jej slovem "nejplynněji", tak aby první věta návođu zněla taktó: "Národnost se zapisuje u každého sčítaného obyvatele /československé i cizí státní příslušnosti/ podle jazyka, jemuž se nejlépe naučil a jímž nejplynněji mluví; jest to zpravidla jazyk mateřský", po případě ve smyslu podání Národní rady by se mohla slova "jemuž se nejlépe naučil" vynechati a ponechati toliko slova: "podle jazyka, jímž /sčítanec/ nejplynněji mluví".

Ad 3. Názor, že mateřský jazyk jako nejdůležitější znak národnosti jest odsumut při sčítání ľudu z r. 1930 na vedlejší kolej, zakládá se na nedorozuměním.

-18-

Národní rada se domnívá, že při sčítání lidu z roku 1921 byl jazyk mateřský jako znak národnosti dmezen v definici jedině ustanovením, že židé mohou přiznati národnost židovskou, jinak však, že měl při určování národnosti platnost výhradou. To jest ovšem možný výklad věty: "národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk", jest i pravděpodobno, že navrhovatelé měli tento výklad na mysli, avšak Nejvyšší správní soud dal této větě výklad zcela jiný. Ve svém nálezu z 1. prosince 1924 č. 21.982/23 praví výslovně, že původ a výchova nemohou býti jedinými objektivními znaky pro určení národnosti, nýbrž že takovými znaky mohou býti též jazyk, kterého osoba užívá v denním styku jako jazyka dorozumívacího, jazyk rodiny, politické přesvědčení, příslušnost ke spolkům atd.

Právě tyto poslední znaky, příslušnost ke spolkům a politické přesvědčení, mohouce býti velmi snadno v rozporu s jazykem sčítančovým - politické přesvědčení se snadno mění a není málo obyvatelů, kteří jsou členy dvojitých národních spolků - vnesly by do sčítání takovou nejistotu při určování národnosti, že jest nezbytno v zájmu sčítání samotného je eliminovati a omeziti objektivní znaky národní příslušnosti striktně na jazyk.

Dodatek "jest to zpravidla jazyk mateřský" byl vsunut do návrhu proto, že většina členů podvýboru pojímala jazyk mateřský toliko ve smyslu historickém jako jazyk, jemuž se člověk naučí ve svém nejtětlejším mládí, zpravidla od matky. Poněvadž soudila, že v těch

-19-

případech, kdy sčítaná osoba přestala mluvití jazykem svého nejtětlejšího mládí nebo jej dokonce zapomněla, nemůže býti tento jazyk znakem národní příslušnosti, jazyk jako znak národní příslušnosti definován jako "jazyk, jemuž se sčítaná osoba nejlépe naučila a jímž nejběžněji / = nejplynněji/ mluví" a bylo dodáno, že jest to z pravidla jazyk nejtětlejšího mládí / = jazyk mateřský/ a tedy jen ve výjimečných případech jazyk později osvojený.

Také Národní rada chápe mateřský jazyk v tomto historickém smyslu, jsouc toho názoru, že změnu národnosti jest položiti až do generace následující; jest však zajisté správné považovati přenárodnění za uskutečněné, jestliže někdo přestal mluvití svým původním jazykem mateřským, po případě jej vůbec zapomněl.

Ve statistické vědě není pojímán mateřský jazyk jen historicky. Daleko častěji se jím rozumí jazyk, který jest v přítomnosti mateřským jazykem sčítané osoby, t.j. jazyk, jímž nejsnadněji vyjadřuje své myšlenky, v němž myslí a jenž jest jí proto jazykem nejmilejším. V tomto smyslu bylo použito na př. v Německu při sčítání ľudu z r. 1925 tohoto výkladu mateřského jazyka: " In der Regel besitzt jeder Mensch nur eine Muttersprache, in welcher er denkt und deren er sich in seiner Familie und in häuslichen Verkehr am liebsten bedient, weil sie ihm am geläufigsten ist". Podobného rázu jest definice, již bylo použito ve Švýcarsku: " On doit considérer comme langue maternelle celle, dans laquelle on pense, dont on se sert de préférence dans la famille et les relations domestiques, car c'est elle qu'on parle le plus couramment".

-20-

Téhož rázu jest také definice rodné řeči při posledním sčítání lidu v SSSR z roku 1926: " Rodnou řečí rozumí se řeč, kterou dotázaný nejlépe ovládá nebo kterou obvykle hovoří".

Kdyby bylo opuštěno historické pojímání mateřské řeči a dán byl tomuto pojmu živý obsah přítomný, pak by bylo možno vynechati z návodu podvýboru pro sčítání lidu přijatého slovo "z pravidla" a říci prostě: " Národnost se zapisuje podle mateřského jazyka, t.j. jazyka, jemuž se sčítaná osoba nejlépe naučila, / :v němž myslí: / a jímž nejplynněji mluví".

Ad 4. Požadavek, aby také židovská národnost byla zapisována podle mateřského jazyka židovského, za něž se považuje vedle hebrejštiny také žargon, jest důsledek zásady, že se národnost má určití jen podle jednoho znaku. Nesrovnává se se zásadou statistického šetření, aby národnost jedné části obyvatelstva se zjišťovala podle jiných principů než u ostatního obyvatelstva; ve vědeckých statistických kruzích by tato nesrovnalost byla podrobena odmítavé kritice a bylo by jí opět využito proti československé národní statistice.

Národní rada se obává, že , bude-li určována národnost podle jazyka, zvětší se menšinové národnosti, zejména Němci a Maďaři o počet židů mluvících těmito jazyky, což bude pak mít i důsledky v jazykovém právu. Neuzavíráme se této námitce, připomínáme však, že není jisto, jak předpokládá Národní rada, že by se židé přihlašovali při sčítání v téměř procentu k židovské národnosti jako při sčítání minulém. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, že příslušníci židovské národnosti nemají nároku na tu, aby se přijímala a vyřizovala

-21-

jejich podání v jazyku německém neb maďarském, jímž mluví, vedlo by pravděpodobně k tomu, že daleko více židů by se hlásilo k národnosti německé nebo maďarské než při sčítání minulém, i kdyby způsob sčítání zůstal týmž, aby si zajistili výhody jazykového zákona také pro sebe.

III. Jazyk jako předmět sčítání.

Závažná jest námitka Národní rady, že v důvodové zprávě k ústavní listině bylo výslovně řečeno, že "židé Československé republiky nejsou nuceni přiznávat se při sčítání ľudu k jiné národnostní menšině než židovské, nehledě k tomu, jaké obcovací řeči užívají". Má-li tento slib závažnost zákonnou, pak nezbyvá nic jiného než provéstí rozluhu mezi jazykem a národností, postavití se na stanovisko, že příslušnost jazyková a národní se sice vzájemně svým rozsahem celkem přibližně kryjí, ale nejsou to pojmy synonymní, a sčítati zvláště i jazyk / a to v podobě mateřského jazyka/ i národnost / ve smyslu subjektivním/.

Statistická věda dosud svými hlavními představiteli stála na stanovisku, že národnost nehodí se za předmět sčítání, a mezinárodní statistické kongresy doporučovaly, aby se zjišťoval jazyk. Rozdělení jazyků podávalo zároveň obraz rozdělení národů, neboť u národů evropské kultury není valných rozdílů mezi jazykem a národností; teprve v poslední době v některých státech se zjišťuje vedle jazyka také národnost na základě svobodného přihlášení. První začalo s tímto dvojím

-22-

sčítáním jazyka i národnosti Bulharsko, jeho příkladu následovalo při posledních sčítáních také Polsko, Sovětské Rusko a Lotyšsko; ostatní státy evropské, pokud nejsou jednojazyčné nebo z největší části jednojazyčné, setrvávají při zjišťování jazyka.

Státní úřad statistický soudí, že by pro příští sčítání lidu měly být směřovatelnými potřeby státní správy a předpisy zákonné. V úvahu přichází zejména: jazykový zákon ze dne 29. února 1920 č. 142 Sb.z. an., a zákon o veřejných knihovnách obecních z 22. července 1919 č. 430 Sb.z. a n.

Aby bylo zabráněno všem nedorozuměním, výtkám i sporům o sčítání lidu, aby bylo sčítání lidu, pokud je to jen možno, vyňato z národního boje a zároveň, aby se vyhovělo oprávněným námitkám Národní rady československé, doporučuje Státní úřad statistický, i když sám soudí, že by stačilo sčítati pouze jazyk mateřský, aby vedle mateřského jazyka byla zjišťována také národnost / subjektivní/. Předkládá pak vládě tento návrh návodu:

a/ pro mateřský jazyk: * Mateřským jazykem se rozumí jazyk, jemuž sčítaná osoba se naučila v útlém mládí, zpravidla od svých rodičů, a jímž dosud mluví; přestal-li někdo mluvit tímto jazykem, neovládá ho, zapíše jako mateřský jazyk tu řeč, kterou mluví nejlépe. Za jazyk židovský se považuje kromě hebrejštiny také t.zv. žargon. Není přípustno zapsati více než jeden mateřský jazyk; mluví-li někdo od mládí dvěma nebo více mateřskými jazyky, zapíše ten z nich, jenž odpovídá jeho národnosti. U dětí, které ještě mluvit neumějí, a u osob, které pro tělesnou neb duševní vadu mluvit nemohou, určuje se mateřská řeč

-23-

podle mateřského jazyka rodičů, ve sporných případech podle mateřského jazyka matčina.

b/ pro národnost: * Národnost se zapisuje podle svobodného přihlášení; údaj musí být pravdivý a být ve shodě se skutečnostmi života sčítané osoby. Neví-li někdo, jaké jest národnosti, zapíše "nevím". Národnost dětí do 14 let a osob nepřičetných určují rodiče, resp. jejich zákonní zástupci.

K tomu pak ještě poznamenáváme, že by bylo také možno zjišťovati mateřský jazyk ve smyslu sub a/ u veškerého obyvatelstva a národnost sub b/ jako dodatečnou otázku toliko u obyvatelů israelského náboženství a u obyvatelů narozených z rodičů israelského náboženství; tato částečná sčítání jsou u soupisu lidu přípustna. Bylo by to ve shodě s jazykovým zákonem, který ztotožňuje příslušnost jazykovou s národní, a vyhovělo by se připomínce důvodová zprávy k ústavní listině, že Židé nemají být nuceni přiznávat se při sčítání lidu k jiné národnosti.

Za předsedu:

P. Polak

Presidium ministerské rady.		
Došlo dne	8. IV. 1930	
Přílohy	Číslo jednací	5257
726/11	3253/20	I

*1/4 listinou
přep.*